

Kleine kaartjes, grote verhalen Museum van de Speelkaart

Wie er nu precies de uitvinder van het kaartspel is, zal vermoedelijk altijd een mysterie blijven, maar speelkaarten blijken echte tijdsdocumenten. Ze vertellen ons verhalen. Over de techniek waarmee ze gemaakt zijn. Over de stijl en de smaak van hun tijd. Hoewel ze uiteraard worden gemaakt om mee te spelen, kun je nog veel meer doen met speelkaarten. Dat wisten onze (verre) voorouders ook al, zij waren bijzonder vindingrijk met speelkaarten.

In veel landen zijn de rugzijden van speelkaarten namelijk eeuwenlang niet bedrukt. Dat maakt het mogelijk om erop te schrijven, te tekenen, te schilderen of extra te bedrukken. Oude kaarten, restanten uit onvolledig geraakte spellen en kaarten met drukfouten worden gebruikt voor alle mogelijke nieuwe doeleinden. Het verdient een studie op zich om te zien op hoeveel manieren speelkaarten zijn toegepast. Als visitekaartjes, als adreslabels, als liefdesbriefjes ... maar ook voor muzieknotaties, goocheltrucs, schuldbekentenissen, overlijdensberichten. Dramatisch zijn de noodkreten van moeders die hun kind te vondeling legden, en prachtig zijn de kleine kunstwerkjes die op sommige kaarten gemaakt werden.

Vandaag zouden we het *upcycling* noemen, maar destijds was het hergebruik vooral een kwestie van zuinigheid. Verwar die zuinigheid trouwens niet met armoede. De hogere stand en adel is vaak het inventiefst met gebruikte speelkaarten. De collectie van het Nationaal Museum voor de Speelkaart omvat tegenwoordig meer dan 700 verschillende soorten van hergebruik. In deze fiche laten we bij twee ervan *in onze kaarten kijken* ...

BERICHTEN OVER DOOD EN LEVEN

Het waarom blijft een mysterie, maar vanaf de tweede helft van de 18de eeuw worden in onze contreien speelkaarten gebruikt om een overlijden bekend te maken. Eerst schrijft men de doodsberichten nog met de hand op de blanco achterkant van speelkaarten, later worden ze daarop gedrukt. Vaak met een sierlijk ornament om de tekst. In dit voorbeeld zien we een mooi kader van gebeenten, schedels, zandlopers en andere symbolen van leven en dood.

Het gaat hier over de Douairière De Loen van Roosbeek. Ze sterft op 26 oktober 1809 in Halle op het kasteel van Buizingen, dat we vandaag kennen als Jeugdhuis Eenders. Het is het jaar waarin Napoleon Bonaparte heer en meester van Europa wordt. Het Frans is op dat moment de officiële taal, ook in Halle, zoals het kaartje laat zien.

Worden speelkaarten in die periode ook gebruikt als geboortekaartje? Neen, en dat heeft een droevige reden. Op dat moment zijn de levensomstandigheden anders en de mensen weten nog niet zoveel over gezondheid en hygiëne. Veel borelingen sterven daarom al in hun eerste jaren. Ook de moeders laten vaak het leven in het kraambed. Daarom is men terughoudend met het bekendmaken van geboortes. Eerst maar even afwachten of het kindje levensvatbaar is ...

ADRESKAARTJES

Over vechtjas en wereldveroveraar Napoleon Bonaparte, die zichzelf in 1799 tot Franse keizer uitriep, kun je veel lelijke dingen zeggen. Maar hij heeft het ons wel gemakkelijker gemaakt om in steden en dorpen een huis of ander gebouw te vinden. Hij bedenkt immers dat het wel handig is om straten namen te geven en gebouwen nummers. Daar had tot 1805 nog niemand aan gedacht. Op 4 februari van dat jaar begint de huisnummering in de Franse hoofdstad en andere landen onder het Franse bewind volgen. Vóór 1805 is het knap ingewikkeld. Een adres moet worden aangeduid door herkenningstekens in de omgeving en langdradige omschrijvingen, zoals "tegenover het huis met de leeuwenkop" of "bij de mandenmaker". Rivieren en kanalen hebben al wel namen en de daarlangs gelegen straten en wegen worden daarnaar vernoemd.

Straatnamen zijn op dat moment vaak gebaseerd op bijnamen, ontstaan bij het volk, bijvoorbeeld de Barbierstraat als je daar een haarsnijder of kapper kon vinden. Ook gevelstenen en namen van huizen zijn een hulpmiddel.

Op dit speelkaartje uit ca. 1780 krijgt de bezorger instructies waar hij in Amsterdam moet zijn:

*"Franc le Comte
Wolvestraat boven het 4e Huys van de Heeregragt
Bewoond door de Heer A. Feidler, Kousewinkel"*

Hopelijk heeft hij het gevonden.

Tekst: Gejus van Diggele & Elke Grommen

Archief & Musea Turnhout

Inventaris:

- Nationaal Museum van de Speelkaart
Druivenstraat 18 - 2300 Turnhout

Het object van de maand is een initiatief van Archief & Musea Turnhout. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze websites (doorklikken naar Object in de kijker).

Archief & Musea Turnhout • Druivenstraat 18 • B-2300 Turnhout

Tel: +32 14 44 33 98 • www.archiefenmuseaturnhout.be

v.u.: Paul Van Miert, Campus Blairon 200, B-2300 Turnhout